

Erişilebilirlik ve engelsiz üniversite kampüsleri

Dr. A. Tolga İlter

1972'de Ankara'da doğdu. İlk ve orta öğrenimini TED Ankara Koleji'nde tamamladı. 1994 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi mimarlık bölümünden mezun oldu. Mimar ve proje koordinatörü olarak özel sektörde çalıştı. 1998'de ODTÜ'de mimari tasarım, 2001 yılında İTÜ'de inşaat yönetimi konusunda yüksek lisans dereceleri aldı. 2006-2007'de University of Salford, Manchester'de konuk araştırmacı olarak bulundu ve asistanlık yaptı. 2011 yılında İTÜ'de Yapı Bilimleri alanında doktorasını tamamladı. 2000 yılında İTÜ Proje Yönetim Merkezi'nde başladığı çalışmalarını 2015 yılından bu yana İTÜ Bilişim Enstitüsü'nde sürdürmekte ve İnşaat Yönetiminde Bilişim yüksek lisans programının akademik koordinatörlüğünü yürütmektedir.

Toplumu oluşturan her bireyin; yapılı çevre başta olmak üzere, ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklara ulaşabilme, her türlü hizmetten yararlanabilme konusunda eşit şansa sahip olması gerektiği çağdaş toplumların temel taşlarından biridir. Engelli bireylerin de bu çerçevede toplumsal hayata katılımının sağlanması ve ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları, eğitim ve istihdam altyapısının uygun hale getirilmesine bağlıdır. Mevcut durumda engellilerin istihdam oranı düşüktür ve iyi bir eğitim alma şansları da fiziksel ve altyapı olanaklarındaki eksiklikler nedeniyle oldukça azdır. Erişilebilir ve engelsiz bir yapılı çevre, kapsayıcı bir anlayışla tasarlanır ve teknolojik yeniliklerle de desteklenirse bu sorunun çözümünün anahtarı olabilir.

Yapılı Çevre, Engelli olma durumu ve Erişilebilirlik

Erişilebilir ve engelsiz bir yapılı çevreyi tartışmadan önce kavramların üzerinde durulması yerinde olacaktır. "Yapılı çevre" içinde yaşadığımız ve çeşitli faaliyetlerde bulunduğumuz binalardan parklara, yeşil alanlardan mahallelere ve şehirlere uzanan, hatta türlü altyapı tesisini de içeren, insan tarafından yapılmış çevre bileşenlerinden oluşmaktadır. İnsanların içinde yaşadıkları, çalıştıkları ve günlük ihtiyaçlarını karşıladıkları insan yapımı açık ya da kapalı hacimleri ifade etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) engelli olma durumunu; bireyin mevcut sağlık

durumuyla çevresel, fiziksel, toplumsal koşulların etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir kavram olarak tanımlamaktadır (1). 5378 sayılı Özürlüler Kanununa göre ise engelli; doğuştan veya sonradan, herhangi bir hastalık veya kaza sonucu, bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve sosyal yeteneklerini çeşitli oranlarda kaybetmesi nedeniyle, normal yaşamın gereklerine uyamama durumunda olup, korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi olarak tanımlanmaktadır (2). Kanun bu haliyle engelli bireyleri korumaya, bakıma ve desteğe muhtaç olarak tanımlamaktadır. Ancak erişilebilirlik kapsamındaki engelli olma durumu kanunda tanımlanan yeti ve duyu yitimleriyle sınırlı değildir. Geçici ortopedik rahatsızlıklar da bu kapsamda değerlendirilebilir. Yaşlılık dönemi olası sağlık problemleriyle pek çok engellilik durumunu beraberinde getirir de, çoğu "sağlıklı yaşlı"nın da hayatında bazı kısıtlılıklar yaşadığı bir gerçektir. Aynı zamanda çocuklar, bebekli ebeveynler, yük taşıyan bireyler de pek çok kısıt altındadır. Bu haliyle erişilebilirlik engelli bireyleri kapsamanın ötesinde geçici sakatlık ve yaralanmalar, yaşlılık ve çocukluk dönemindeki bireyler ile bebek arabasıyla ya da yük/eşya taşıyan insanlara kadar uzanan geniş bir engelli olma yelpazesini içine almaktadır. Scherer (3) bu konuyu şöyle özetlemektedir: "Herhangi bir yetersizliği olan kişi, erişilebilirliği olan bir mekânda engelli değildir. Fakat sağlam bir kişi, erişilebilirliği olmayan bir mekânda engellidir". Engelsiz bir yapılı çevre elde etmek çağdaş düşünceye sahip toplumlar için

vazgeçilemez bir özelliktir (4).

Erişilebilirlik ise T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı tarafından "*binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması*" (5) şeklinde tanımlanmaktadır. Aynı tanım "Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği"nde de kullanılmaktadır (6). Bu tanım, erişilebilirliği engelliler açısından ele almakta ve engelleri yapılı çevre ve iletişim teknolojileri açısından değerlendirmektedir. Türk Dil Kurumu ise bu kavramı "*genel ağda bir sayfanın ulaşılabilir olmasıdır*" şeklinde sadece bilgi erişimi kapsamında tanımlamaktadır (7). DSÖ'ye göre ise erişilebilirlik, sağlık tesisleri, mal ve hizmetlerden herkesin eşit oranda yararlanabilmesi durumudur ve devletlerin, vatandaşlarına sağlamak zorunda olduğu sağlık hakkıdır (8). Bu tanımda erişilebilirliğin ayırım gözetmeme, fiziksel erişilebilirlik, ekonomik erişilebilirlik, bilgi erişimi olarak dört ayrı kapsama alanı bulunmaktadır ve sadece engelli bireylere yönelik kullanılmamıştır.

İstatistiksel Veriler

DSÖ tahminleriyle gelişmiş ülkelerde %10, gelişmekte olan ülkelerde ise %12 olan engelli nüfus oranı, Rehabilitation International tarafından dünya genelinde %15 olarak tahmin edilmektedir (10). Bu oran dünya nüfusu için 1 milyar kişiye karşılık gelmekte ve engellileri dünyadaki en kalabalık azınlık grubu konumuna sokmaktadır. Aile ve Sosyal Politikalar

Bakanlığı'na bağlı Ulusal Engelliler Veri Tabanı (ÖZVERİ) ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre engellilerin istihdam oranı %5, engellilerin işgücüne katılım oranı erkeklerde %32, kadınlarda ise %6,5'dir. İşe uygun olduğu için istihdam edilenlerin oranı %7 olurken, %71 ile büyük çoğunluğu yasal zorunluluklardan istihdam edilmektedir. Aynı veriler okuma yazma bilmeyenlerin oranını %40 civarında öngörmektedir. Düşük gelirli ailelerde engelli çocuk sayısı daha yüksektir. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 2011'de yaptığı bir araştırma, engelli bireylerin önemli bir bölümünün doğuştan değil sonradan engelli olduğunu ortaya koymaktadır. Doğum sonrası engelli olma durumu ortopedik, görme ve işitme engellilerde ortalama %70-75, dil, konuşma ve zihinsel engellilerde ise %50 oranlarındadır. Bu durum yoksulluk ile engelliliğin adeta bir kısır döngü oluşturduğunu göstermektedir. Engellilerin iyi ve yeterli bir eğitime ulaşma oranları oldukça düşüktür. ÖSYM'nin 2003 ve 2008 verilerine göre üniversite sınavına giren engelli oranı %0,08'dir (11). Bu tablo engellilerin iyi bir eğitime uzak olduğunu, ağırlıklı olarak vasıfsız işçi konumunda olduklarını göstermektedir.

Toplumda Var Olma ve Eğitim Hakkı

Sosyal bilimciler, erişilebilirliği toplumun bir parçası olma hakkı olarak tanımlamaktadır (12, 13). Engellilerin toplumun her

kademesinde yer alabilmesi ve her türlü pozisyonda çalışabilmesi belirli eğitim kademelerinden geçmelerine bağlıdır. Bu nedenle barınma mekânlarından sonra engelliler için belki de en büyük öneme sahip ikinci bina türü eğitim binalarıdır (4). Engellilerin üniversite sınavına kadar olan eğitim basamaklarını eşit şartlarda aşabildiklerini söylemek oldukça zordur. Bu koşullarda üniversite kapısına gelen ve başarılı olan az sayıdaki engellinin çabası kuşkusuz büyüktür. Böyle büyük bir çabayı gösteren bireylerin meslek edinmelerini ve kendi ayakları üzerinde durmalarını sağlamak konusunda yükseköğretim kurumlarına önemli görevler düşmektedir. Mevcut yasa ve yönetmelikler kâğıt üzerinde yeterli olsa da uygulamayla ilgili sorunlar bulunduğu açıktır. Yasa ve yönetmeliklerle ilgili son mevzuat değişikliği Resmi Gazetede Temmuz 2013'te yayımlanan "Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği" ile yapılmıştır (6). Bu yönetmelikle umuma açık hizmet veren her türlü yapı ve açık alan ile toplu taşıma araçlarında erişilebilirliğin izleme ve denetimini yapacak olan komisyonların teşkili, çalışma usul ve esasları, kanun ile belirtilen yükümlülüklerin yerine getirilmesi için ek süre verilmesi ve idari para cezası yaptırımları açıklanmıştır. Önceki bazı araştırmalarda önerildiği gibi (14) denetlenen binalara, yetkili komisyonlarca düzenlenecek bir erişilebilirlik belgesi verilmesi planlanmaktadır. "Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Formu"nda ölçütler detaylarıyla ele alınmakta ve uygunsuzluk

Evrensel tasarımın en önemli özelliği; sadece engellileri değil, toplumun olabildiğince büyük bir kesimini kapsamayı hedeflemesi ve aynı zamanda estetik kaygısı da içermesidir. Üniversitelerin engelsiz hale getirilmesi için yapılacak mimari düzenlemelerin yanı sıra teknolojik yeniliklerden yararlanılması, varoluş amaçlarında bilgi üretmek ve teknoloji geliştirmek olan yükseköğretim kurumlarının toplum için öncü olma rolünün bir parçası olmalıdır.

durumunda, eksikliklerin verilen süre içerisinde giderilmemesi halinde idari para cezaları düzenlenmektedir. 2005 yılından bu yana gündemde olan bu yönetmeliğin resmi olarak yürürlüğe girmesi 2015 yılı Temmuz ayını bulmuştur. Ancak yönetmelik yürürlüğe girmiş olsa da, kamuya açık kuruluşların uyumluluk çabaları kapsamlı olmayan ve bir kısmı hatalı düzenlemenin ötesine geçmemiş; sivil toplum örgütlerinin eksikliklerle ilgili şikâyetleri sonuç bulmamıştır (15).

Üniversitelerimizdeki Mevcut Durum ve Düzenlemeler

5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmesi, topluma tam ve etkin katılımlarının sağlanabilmesi, her türlü ayrımcılığın engellenmesine yönelik düzenlemeleri içermektedir. Bunlar arasında eğitim, öğretim hakkı, engellilerin meslek seçimi ve buna uygun eğitim almaları ile istihdama yönelik düzenlemeler de bulunmaktadır. Bu düzenlemelerin üniversitelere yansımaları ise Yüksek Öğretim Kurumu (YÖK) koordinasyonunda, üniversitelerin bünyesinde 'Engelliler Danışma ve Koordinasyon Merkezleri' kurulmasına ilişkin düzenlemedir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, YÖK, Milli Eğitim Bakanlığı'nın ortak düzenlemesiyle işlerlik kazanan söz konusu merkezlere ait yönetmeliğin amacı engellilere uygun araç-gereç, ders ekipmanı sağlanması ve eğitim, araştırma ve barınma sorunları ile eğitim hayatlarında karşılarına çıkan diğer engellerin bertaraf edilmesi olarak özetlenmiştir. 2010 yılında çıkan geçerli yönetmelik 2013 ve 2014'te güncellenmiş ve üniversitelerde "Engelli Öğrenci Birimleri"nin kurulmasının esaslarını oluşturmuştur. Uygulama sürecinde bu birimlerin adı öğrencilerin yanı sıra engelli personeli de

kapsayacak şekilde ve amacını daha iyi yansıtan bir ifadeyle "Engelsiz Üniversite Birimi"ne dönüştürülmüştür.

Yönetmelik gereği her üniversitede bir "Engelsiz Üniversite Birimi" bulunması gerekmektedir. Bu birimler engelli çalışan ve öğrencilerin akademik ve idari gereksinimlerini karşılayarak akademik ve sosyal başarılarını artırmaya yönelik destek ve danışmanlık hizmetleri vermeyi hedeflemektedir. Hizmetlerin talebe bağlı olması ve gizlilik kuralları içerisinde yürütülmesi gerekmektedir. Engelli öğrencilerin ders seçimi ile ders ve sınav süreçlerine destek olunması, barınma ve sosyal olanaklar gibi diğer tüm üniversite olanaklarına erişimlerinin sağlanması bu birimler tarafından yürütülmelidir. Bazı üniversitelerde gönüllü öğrencilerin de sürece dâhil edilmesiyle not tutma, belli bir dersi engelli öğrenciyle birlikte takip etmeye yönelik "ders partnerliği", yerleşke içi ulaşım için geliştirilen hizmetlere de rastlanmaktadır. Avrupa, Kanada, ABD, Avustralya gibi ülkelerde yaygın olarak kullanılan engelsiz ulaşım haritası sağlayan üniversite ağ sayfalarına ise birkaç üniversitemizde rastlanmaktadır; ancak yaygın değildir. Mersin Üniversitesi yerleşkesini bölge bölge ele alan "Engelsiz Yaşam Erişilebilirlik Haritaları" üniversitelerimizdeki iyi ve öncü örneklerden biri olarak gösterilebilir (16). Ne yazık ki, üniversitenin ağ sayfası yenilenirken bu haritalar eski sürümündeki gibi ana sayfadan kolayca erişilebilecek şekilde yeni ağ sayfasına dâhil edilmemiştir. Ancak yeni ana sayfanın üst tarafına yerleştirilen bir bağlantı ile eski ağ sayfasına ve dolayısıyla erişilebilirlik haritalarına ulaşılabilir.

Bu uygulamaların yanı sıra engelsiz üniversite birimlerinin, engelli öğrencilerin

Engelli bireylerin toplumla entegrasyonu ile sosyal ve ekonomik hayata katılımı eşit eğitim koşullarına erişimlerinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Çalışan ve öğrencilere erişilebilirlikle ilgili düzenli eğitimler verilerek farkındalık oluşturulmalıdır. Yapı işleri daire başkanlıklarınca yapılan uygulamalar kurum içerisindeki tüm paydaşlardan oluşan uzman bir ekip tarafından değerlendirilmeli ve yeni projeler kapsayıcı tasarım ilkelerine uygun olmalıdır.

ders alacağı birimlerle ve akademisyenlerle sürekli iletişim halinde olarak hem fiziksel engellerin ortadan kaldırılması, hem de ders için gerekli not, ekipman ve benzeri gereçlerin kullanıma hazır tutulmaları için gerekli desteği vermeleri gerekmektedir. Aynı zamanda engelli öğrencilerle muhatap olacak idari ve akademik kadronun eğitimi de bu birimlerin sorumluluğunda olmalıdır. Ancak, her ne kadar kuruluş amaçlarını yerine getirmeyi sürdüreceği personel, kaynak ve ekipmana sahip engelsiz üniversite birimleri bulursa da pek çok üniversitemizde bu oluşumun daha çok bir ağ sayfasından ibaret olduğu görülmektedir. Bu konuda istihdam edilmiş personelin başka birimlerde görevlendirildiğine ya da tamamen başka birimlerde görevli personele ek görev verilerek talep olması durumunda bu destek faaliyetlerinin yürütülmeye çalışılmasına da sıkça rastlanmaktadır.

Üniversite yerleşkelerinde yapıllı çevreye ait engellerin ortadan kaldırılmasında ise en büyük görev üniversitelerin yapı işleri daire başkanlıklarına düşmektedir. Yapı işleri daire başkanlıkları, üniversite yerleşkelerinde Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin gereklerinin uygulayıcısı konumundadır. 2016 yılında onuncusu düzenlenen 'Engelsiz Üniversite' çalıştaylarına da yapı işleri daire başkanlıklarından büyük katılım olmaktadır. Bu çalıştaylarda, üniversitelerin ilgili

birimlerinin konuyla ilgili yaptığı iyi uygulamaların yanı sıra yönetmelik gereklerini yerine getirmede karşılaşılan zorluklar da ele alınmaktadır. Öte yandan, çalıştaylara akademik katılımın nispeten az olması büyük oranda akademisyenler tarafından yönetilen üniversitelerin konuya bakışları hakkında da ipuçları vermektedir. Üniversite yönetimleri yukarıda da söz edildiği gibi konuyu mümkün olduğunca yerine getirilmesi gereken bir prosedür olarak görme eğilimindedirler. Üniversite yönetimlerinin bu konuda yapılan çalışmalara yeterince önem vermemesi ve kaynak ayırmaması engelsiz üniversite birimlerinin işlevlerini tam olarak yerine getirememelerine neden olmaktadır. Yapı işleri daire başkanlıklarının çalışmaları da prosedürleri yerine getirmek için yapılan bazı düzenlemeler ile birkaç prestij projesinde öne çıkarılan erişilebilirlik uygulamalarıyla sınırlı kalmaktadır.

Bu konuya önem veren ve yatırım yapan üniversitelerin örnek uygulamaları diğer üniversitelerimize de yaygınlaştırılmalıdır. Bunun için üniversite yönetiminin kuvvetli desteği ve akademik ilgi başarı şansını artıracaktır. Yönetimdeki akademik ve idari kadroların öncülüğünde engelsiz üniversite birimlerinin işlevsel hale getirilmesi, yerleşkelerde uygulanacak tüm projelerin konunun uzmanları tarafından erişilebilirlik kontrolünden geçirilmesi önem taşımaktadır. Yapı işleri daire başkanlıkları bünyesinde bu konuda eğitim almış bir birim oluşturulması Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği'nin gereklerinin yerine getirilebilmesi için de yararlı olacaktır. Mevcut yapı çevre dışında, yeni projelerde kapsayıcı/evrensel tasarım gibi sadece engellilere özel çözümler gerektirmeyen tasarım anlayışlarının ön plana çıkarılması da faydalı olacaktır.

Kapsayıcı / Evrensel Tasarım Çözümü

Mimari engeller ve tasarım yetersizlikleri daha en başından düşünülmediği takdirde geri dönülmesi zor ya da oldukça masraflı sonuçlar doğurabilmektedir. Mimari düzenlemelerden ve tasarım yetersizliklerinden kaynaklanan engellerin ortadan kaldırılabilmesini hedefleyen en güçlü hareket "evrensel tasarım" ya da "kapsayıcı tasarım" olarak anılmaktadır. Bu tasarım hareketi engelliler, yaşlılar ve sağlıklı insanların tümü için yapı çevreye ait tüm bileşenlerin yanı sıra her türlü endüstriyel ürünü de kapsayan geniş bir yelpazeyi içine almaktadır. Evrensel tasarım kavramı tüm yapı çevre ve endüstriyel ürünlerin, yaşı, yeterlilikleri ve toplumsal statüsünden bağımsız olarak herkes tarafından kullanılabilir olacak şekilde tasarlanması olarak tanımlanmıştır (17). Hareketin başlangıcı "engelsizlik" kavramı üzerinden olsa da genişletilmiş

erişilebilirlik kavramına dönüşmesinde hayat beklentisindeki artış, tıp ve ilaç sektöründeki gelişmelerle yaralanmalar, hastalıklar ve doğuştan gelen noksanlıkların bertaraf edilmesindeki ilerlemeler etken olmuştur. Evrensel tasarımın en önemli özelliği; sadece engellileri değil, toplumun olabildiğince büyük bir kesimini kapsamayı hedeflemesi ve aynı zamanda estetik kaygısı da içermesidir. Otomatik olarak açılıp kapanan kapılar ve alçalan kaldırım rampaları gibi mimari örnekler evrensel tasarımın günlük hayatımızı kolaylaştıran örnekleridir. Mevcut binaların yönetmelik gerekliliklerine uygun hale getirilmesinde potansiyel zorluklar bulunmaktadır. Ancak yapılan düzenlemelerin yasak sarmak amacıyla değil erişilebilirlik ölçütlerine uygun olarak yapılması hem sorunun çözümünü hem de kısıtlı kaynakların verimli kullanılmasını sağlayacaktır. Kapsayıcı tasarım ilkelerinin standart tasarım ölçütlerinin yerini alması ve özellikle yeni binaların kapsayıcı tasarım ilkelerine uygun olarak inşa edilmesi büyük önem taşımaktadır.

Yenilikçi Uygulama ve Mobil Teknolojilerden Yararlanma

Üniversitelerin engelsiz hale getirilmesi için yapılacak mimari düzenlemelerin yanı sıra teknolojik yeniliklerden yararlanılması, varoluş amaçlarında bilgi üretmek ve teknoloji geliştirmek olan yükseköğretim kurumlarının toplum için öncü olma rolünün bir parçası olmalıdır. Bu kapsamda kullanılabilir web tabanlı erişilebilirlik haritalarının yerini mobil cihazlar üzerinde çalışan interaktif erişilebilirlik uygulamalarının alması beklenmektedir. Yerleşkelerdeki yol eğimlerini, rampaları, binaların erişilebilir giriş düzenlemelerinin yerlerini, engelli park yerlerini ve yine erişilebilir rotaları bulunan konuma göre gösteren mobil yazılımlar engelli öğrenci ve personel için olduğu kadar, yerleşkeyi ziyaret edecek tüm kullanıcılar için de yardımcı bir teknoloji olma potansiyelini taşımaktadır.

Sonuç

Toplumumuzda engelli birey sayısı sokakta görünenin çok üzerindedir. Bu bireylerin toplumla entegrasyonu ile sosyal ve ekonomik hayata katılımı eşit eğitim koşullarına erişimlerinin sağlanması ile mümkün olacaktır. Yükseköğretim kurumlarına da bu konuda önemli bir pay düşmektedir. Sadece engellileri değil yaşlılar gibi toplumun başka kesimlerini de ilgilendiren erişilebilirlik konusunda gerekli yönetmelikler hazırdır ancak uygulamaya geçirilmesinde sorunlar yaşanmaktadır. Üniversitelerimizde de konu prosedürlerin yerine getirilmesinin ötesinde, ciddiye alınmalı, engelsiz üniversite birimlerine gerekli kaynaklar sağlanmalıdır. Çalışan ve öğrencilere

erişilebilirlikle ilgili düzenli eğitimler verilerek farkındalık oluşturulmalıdır. Yapı işleri daire başkanlıklarınca yapılan uygulamalar kurum içerisindeki tüm paydaşlardan oluşan uzman bir ekip tarafından değerlendirilmeli ve yeni projeler kapsayıcı tasarım ilkelerine uygun olmalıdır. Yeni teknolojiler ve mobil cihazlarla erişilebilirliğin artırılmasına katkıda bulunacak yenilikçi uygulamalarla ilgili akademik çalışmalar üniversitelerimiz tarafından daha çok desteklenmelidir. Şunu unutmayalım: Erişilebilirlik sadece engellileri değil, hepimizi ilgilendiren bir konudur.

Kaynaklar

- 1) *International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF)*, <http://www.who.int/classifications/icf/en/> Mayıs 2001 (Erişim Tarihi: 22.05.2015)
- 2) 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun (2005) (kanun adı 2013'te değiştirilmiştir), <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2828.pdf> (Erişim tarihi: 24 Haziran 2016).
- 3) Scherrer, V. (2001). *Herkes için Ulaşılabilirlik Seminer Notları (Seminar of Design for all notes)*, OFD Publications, İstanbul, Cem Ofset, s. 38-42.
- 4) Hacıhasanoğlu, I., Hacıhasanoğlu, O. (1997) "İTÜ Ayazağa Kampüsü Binalarının ve Yakın Çevrelerinin Özürlülerin Kullanımına Uygun Olarak Düzenlenmesi", İTÜ 632 no'lu Araştırma Projesi
- 5) Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Müdürlüğü, *Erişilebilirlik Kılavuzu*, 2008
- 6) *Erişilebilirlik İzleme ve Denetleme Yönetmeliği* (2013), <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MezuatKod=7.5.18614&MezuatIstiski=0&sourceXmlSearch=eri%C5%9Filebilirlik> (Erişim Tarihi: 20.05.2016)
- 7) *Türk Dil Kurumu*, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.52bd8338d54258.05226961 (Erişim Tarihi: 27.12.2013)
- 8) *Dünya Sağlık Örgütü, The Right to Health*, Kasım 2013, <http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs323/en/> (Erişim Tarihi: 27.12.2013)
- 10) *Rehabilitation International*, <http://www.riglobal.org/> (Erişim Tarihi: 20.06.2016).
- 11) An, I.A. ve İnan, F.A. (2010) *Assistive Technologies for students with disabilities: A survey of access and use in Turkish universities*, *The Turkish Online Journal of Educational Technology*, Nisan 2010, Cilt:9 Sayı:2
- 12) Kitchen R. and Law R. (2001) *The socio-spatial construction of (in)accessible public toilets*, *Urban Studies*, Vol. 38, No:2, s:439-450.
- 13) Evciil, A.N. (2012) *Raising awareness about accessibility*, *Procedia-Social Behavioural Sciences* 47, s:490-494
- 14) Erginöz, E.B. (2015) *Herkes için Tasarım*, *Mimarlık Dergisi*, sayı 381, Ocak-Şubat 2015
- 15) <https://www.change.org/p/engel-olma-destek-ol> (Erişim Tarihi: 12.04.2016)
- 16) Mersin Üniversitesi Engelsiz Yaşam Erişilebilirlik Haritaları, Mersin Üniversitesi eski ağ sayfasından erişilebilir: <http://www2.mersin.edu.tr/> (Erişim Tarihi: 22.08.2016)
- 17) *The Center for Universal Design*, https://www.ncsu.edu/ncsu/design/cud/about_us/usronmace.htm, (Erişim Tarihi: 26.06.2016)